

Osvojivši Široki Brijeg, komunisti su ga uhitili, odveli i ubili. Za tijelo mu se do danas ne zna

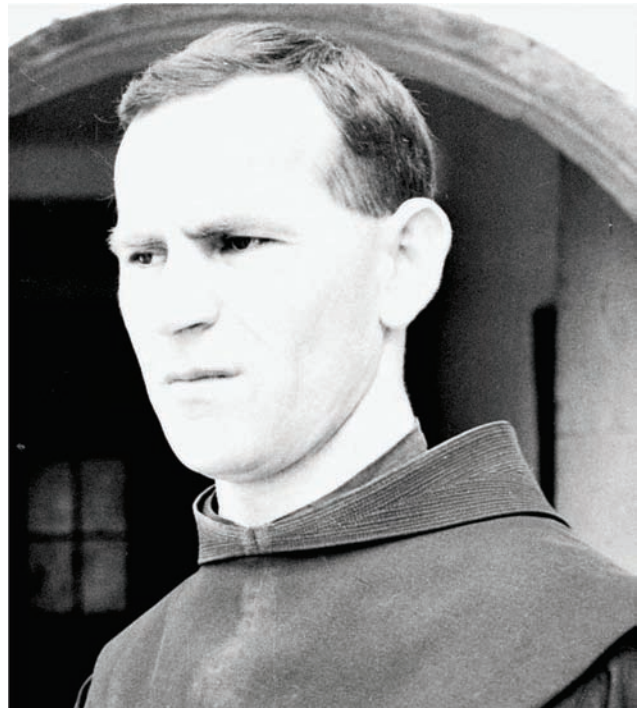
FRA LEONARDO RUPČIĆ

(HARDOMILJE, 29. RUJNA 1907. – ZAGVOZD, OKO 9. VELJAČE 1945.)

► Piše: dr. sc. fra Robert Jolić

Fra Leonardo Rupčić jedan je od 66 franjevacu koje su ubili partizani, a u najvećem broju pri završetku Druge svjetskog rata i nakon njegova okončanja. K tome, on je jedan od ubijenih profesora Franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu, koja je sve do svoga uništenja 1945. imala zavidan ugled u onodobnom društvu. I još nešto: fra Leonardo je jedan od tridesetak pobijenih franjevaca za čije se kosti još ne zna, barem se s potpunom sigurnošću ne može ustvrditi gdje je ubijen, iako je prema svim pokazateljima mjesto njegova stradanja okolica Zagvozda kamo su ga partizani s još nekim franjevcima i civilima odveli sa Širokog Brijega i pogubili.

O fra Leonardu još nitko nije napisao opsežan životopis iako neke osnovne podatke o njemu imamo. Tako je fra Andrija Nikić preuzeo podatke iz Imenika hercegovačkih franjevaca koji se čuva u Arhivu Provincije u Mostaru te ih, uz kratke nadopune, objavio 1992.¹, a kasnije je u zborniku *Hardomilje* (1998.) objavio opsežniji fra Leonardov životopis služeći se ponajviše svjedočanstvima bivših fra Leonardovih đaka.² Dotični je autor isti, samo skraćen, životopis objavio još jednom kasnije (2003.).³ A najopširnije je izvatke iz navedenih svjedočanstava bivših đaka širokobriješke gimnazije objelodanio Jozo Tomašević Koška, i sam jedan od fra Leonardovih učenika, u svojoj knjizi o širokobriješkoj gimnaziji (1997.), u kojoj donosi i veoma kratak fra Leonardov životopis.⁴ Fra Ante Marić opširno je pisao o ekshumaciji tijela u blizini Zagvozda, među kojima se vjerojatno nalaze i kosti fra Leonarda Rupčića te donio njegov kratak životopis.⁵ Osnovne podatke o njemu donosi i don Anto Baković u svome martirologiju.⁶ To bi, koliko sam uspio pronaći, bili svi dosad objavljeni članci o fra Leonardu Rupčiću. Među-

tim, na temelju uvida u građu koja se odnosi na njega, a do sada je korištena malo ili nimalo, može se ustvrditi da o njemu ima priličan broj sačuvanih podataka koji će nam pomoći u rekonstrukciji njegova života i djelovanja. U kratkim crtama: nakon dovršetka teološkog fakulteta završio je još jedan studij te postao profesorom latinskog i francuskog jezika, koje je predavao tijekom šest posljednjih godina svoga života (1939. – 1945.) u širokobriješkoj gimnaziji. Okrutna smrt u mjesecu veljači 1945. zaustavila ga je u 38. godini života. Nisam uspio pronaći da je sam nešto pisao ili barem objavljivao u onodobnim

¹ Nikić, A., *Hercegovački franjevački mučenici 1524. – 1945.*, Mostar, 1992., str. 187. – 188.

² Nikić, A., »Svećenici i klerici«, *Hardomilje. Prošlost, ljudi, običaji*, Hardomilje, 1998., str. 387. – 389.

³ Nikić, A., *Događajnica Bosne i Hercegovine 614. – 1918.*, Mostar, 2003., str. 602. – 603. U literaturi koju fra Andrija navodi nalaze se i neki izvori koji s fra Leonardom nemaju nikakve veze (nekrologiji u Zaostrogu, Dubrovniku, Sinju, kao i Jeleničev *Necrologium*, ili pak *Analecta Franciscana* iz 1914.), pa nije jasno u koju su svrhu tamo navedeni.

⁴ Tomašević-Koška, J., *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997., str. 114. – 118.

⁵ Marić, A., *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Mostar, 2007., str. 37., 97. – 177.

⁶ Baković, A., *Hrvatski martirologij XX. stoljeća*, Zagreb, 2007., str. 570.

publikacijama pa tako ni u franjevačkim časopisima i listovima.

Djetinjstvo i školovanje te redovnički zavjeti

U Hardomilju, selu humačke župe, u obitelji Mate Rupčića i Marije, r. Majić, 29. rujna 1907. rodio se sin kojemu su nadjenuli ime Mijo. Krstio ga je fra Dujo Ostojić 4. listopada (na sv. Franju) iste godine. Kum je bio Marijan Rupčić.⁷

Pučku je školu Mijo završio u Ljubuškom, kamo je svakodnevno pješao više kilometara iz rodnoga sela.⁸ Nakon toga se upisao u širokobriješku franjevačku gimnaziju, kao kandidat za redovništvo i svećeništvo. Budući da je tada gimnazija trajala osam godina, Mijo – fra Leonardo je toliko godina pohađao srednju školu (1920. – 1928.), s tim da je jednu godinu proveo u novicijatu u franjevačkom samostanu na Humcu (1925./26.). Ispit zrelosti (veliku maturu) položio je na Širokom Brijegu 14. lipnja 1928.⁹ Na temelju objavljenih dokumenata znamo samo toliko da je Mijo Rupčić s Humca bio interni đak (sjemeništarc) 2. razreda šk. g. 1921./22.,¹⁰ što znači da je na Široki Brijeg došao godinu dana ranije.

U franjevački je red stupio 29. lipnja 1925. na Humcu. Habit mu je obukao fra Lujo Bubalo, provincijal, a s njim su se obukla još četvorica kandidata: fra Maksimilijan Barbarić, fra Marinko Jelić, fra Vilim Primorac i fra Dobroslav Šimović. Meštar im je bio fra Eugen Tomić st., inače meštar s najdužim stažem u dosadašnjem postojanju Provincije (1921. – 1937.).¹¹ Od njegovih novicijatskih kolega jedan je istupio ne završivši ni godinu novicijata (fra Maksimilijan Barbarić), fra Dobroslava Šimovića ubiše partizani u veljači 1945., kao i fra Leonarda, dok su dvojica preživjela 1945.: fra Marinko Jelić ostao je u Hercegovini i preminuo 1973. na Širokom Brijegu, a fra Vilim Primorac je 1945. pobjegao ispred partizana te 1946. dospio u Ameriku gdje je proveo djelatni svećenički život. Nakon što se 1996. vratio, živio je na

Fra Leonardo, stoji krajnje desno, kao maturant na Širokom Brijegu u lipnju 1928.

Čitluku, a umro na Humcu 2000. Pokopan je na čitlučkom groblju Podadvor.¹² Iako je bilo uobičajeno da se kandidati u novicijat primaju nakon svršenog 6. razreda gimnazije, fra Leonardo, fra Vilim i fra Dobroslav stupili su u novicijat nakon svršenoga 5. razreda. S tim se nije složio učiteljski zbor širokobriješke gimnazije, o čemu je provincijal obavijestio ravnatelj fra Mate Čuturić¹³, ali je provincijal unatoč njihovom stavu odlučio njih trojicu primiti u novicijat. Traži od ravnatelja da ih istodobno »kao privatiste« upiše u 6. razred¹⁴, što bi značilo da 6. razred ne će redovito pohađati, nego ga polagati nakon okončanja novicijata.

Jednostavne je zavjete fra Leonardo položio 30. lipnja 1926. na Humcu, u ruke gore navedenoga provincijala, a svečane zavjete u Mostaru 2. srpnja 1929. u ruke provincijala fra Dominika Mandića.¹⁵ S njim su svečane zavjete položila ista ona trojica kolega s kojima je primljen u novicijat: fra Marinko (fra Kerubin) Jelić, fra Dobroslav Šimović i fra Vilim Primorac. Dan prije zavjetovanja, 1. srpnja, mostarska im je samostanska zajednica dala povoljno svjedočanstvo da mogu biti zavjetovani.¹⁶ Ista je četvorka krajem prosinca 1929. primila red subđakona. Nedvojbeno je da ih je u Mostaru zaredio mostarsko-duvanjski biskup fra Alojzije Mišić.¹⁷

⁷ Župni ured Humac: Matica krštenih, sv. V, str. 42., br. 190; Arhiv Provincije: Imenik franjevaca HFP, str. 47., 416. Fra Dujo Ostojić poznati je hercegovački franjevac. Bio je gimnazijski profesor, tajnik biskupa Buconjića, župnik, gvardijan, definator i provincijal hercegovačkih franjevaca (1913. – 1916.) te član bosansko-hercegovačkog sabora. Osobito je volio starine koje je marljivo skupljao i prepisivao. Od svibnja 1907. bio je župnik i gvardijan na Humcu te je upravo tada i krstio maloga Miju Rupčića (usp. R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2011., str. 297. – 298).

⁸ Tomašević-Koška, J., *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 114.; Č. MAJIĆ, *U nebo zagledani. Crctice o 66 hercegovačkih franjevaca, komunističkih žrtava koje poznavah*, Široki Brijeg – Zagreb, 2011., str. 200.

⁹ Arhiv Provincije: Osobnik Ic, ff. 50-51.

¹⁰ Marić, A., *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II, Mostar, 2011., str. 60.

¹¹ Jolić, R., *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2009., str. 149.

¹² Jolić, R., *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2011., str. 383, 169, 320.

¹³ Dopis provincijalu fra Luji Bubalu od 20. lipnja 1925. (Arhiv Provincije: SP, sv. 67, f. 2).

¹⁴ Dopis provincijala fra Luje Bubala od 26. lipnja 1925. (Arhiv Provincije: SP, sv. 67, f. 16).

¹⁵ Arhiv Provincije: Imenik franjevaca HFP, str. 47., 416.

¹⁶ Arhiv Provincije: SP, sv. 79, f. 262.

¹⁷ Arhiv Provincije: SP, sv. 80, f. 379.

Bogoslovni studij i primanje viših redova (1928. – 1932.)

Odmah po svršetku gimnazije fra Leonardo se upisao na Franjevačku bogosloviju u Mostaru te započeo bogoslovni studij. U Mostaru je ostao dvije godine (1928. – 1930.). Studij je upisao u zimskom semestru 1928. Imao je i filozofske predmete, ali i teološke: apologetiku, povijest Crkve te hebrejski jezik. Prosječna mu je ocjena bila vrlo dobar (*laudabilis*). U akademskoj godini 1929./30. od filozofskih je predmeta imao etiku, a Sveto pismo, dogmatiku, moralnu teologiju i povijest Crkve od teoloških.¹⁸

Nakon te dvije godine poglavari su ga – kako je to bio dobar običaj u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji – uputili na daljnji studij u inozemstvo. Pošao je u Lille u Francusku, a i kasniji će njegov studij biti povezan s francuskim govornim područjem. U rujnu 1930. provincijal fra Dominik Mandić tražio je od generala reda obedienciju za neke hercegovačke klerike koji su trebali studij nastaviti u inozemstvu, među kojima i za fra Vilima Primorca te fra Leonarda Rupčića, koji su trebali poći u Lille.¹⁹

Sredinom listopada petorica se hercegovačkih bogoslova javljaju provincijalu iz Pariza: fra Mirko Ćosić, fra Leonardo Rupčić, fra Vilim Primorac, fra Dobroslav Šimović i fra Marinko Kovač, odakle se neki za koji dan upućuju u druga odredišta. U Pariz je skupina doputovala vlakom iz Mostara, preko Sarajeva, Zagreba, Austrije i Švicarske.²⁰ Fra Leonardo i fra Vilim odlaze u Lille, gdje su imali poteškoća s upisom na fakultet i pohađanjem predavanja, kao uostalom i fra Dobroslav Šimović i fra Marinko Kovač u Parizu. O tome je provincijala obavijestio fra Mirko Ćosić, koji se u Parizu nalazio već otprije.²¹ I fra Leonardo je o tim poteškoćama opširno pisao provincijalu. On i fra Vilim stanovali su u franjevačkom misionarskom sjemeništu Kraljice Mira (Notre-Dame de la Paix, Séminaire des Missions Franciscaines, adresa: 28, Rue Émile-Zola, Mons-en-Barœul, Nord), ali su na predavanja na sveučilište morali svakoga dana putovati tramvajem. I ne bi to, naravno, bilo ništa strašno da tramvajem nisu redovito putovali dvaput dnevno, jednom dopodne, a drugi put popodne, jer su imali čudan

raspored predavanja. K tome je karta bila prilično skupa za njihov džeparac pa tako i nisu trošili ni na što drugo nego na tramvajske karte. Pješice je bilo nemoguće ići jer bi izgubili čitav dan hodajući tamo i natrag po dva puta, što bi bilo četiri puta po 45 minuta brza hoda. Na predavanja su putovali u habitu i plaštu jer je bilo hladno. Poteškoća je bila i prilikom svakoga ulaska i izlaska iz samostana jer su uvijek morali čekati na dvojim vratima i tražiti blagoslov. Upravo je spomenuti raspored predavanja bio druga poteškoća. Oni su, naime, neka predavanja već bili završili u Mostaru, a svejedno su ih opet morali pohađati i potom polagati dok s druge strane nisu mogli stići na neka predavanja, koja su im se poklapala s drugim sadržajima, primjerice pohađanjem tečaja francuskog jezika. K tome, fra Vilim nije bio čvrsta zdravlja, nego je uvijek nešto pobolijevao. Dekan fakulteta g. Leman ide im na ruku i nastoji im olakšati početničke korake.²² Uskoro fra Leonardo, tražeći od provincijala

Studij bogoslovije nastavlja u Francuskoj. Nije mu bilo lako, ali spremno podnosi sve poteškoće.

»litterae dimissoriales« za đakonsko ređenje, piše provincijalu svojim uistinu prekrasnim rukopisom nov dopis iz Lillea. Kaže da će đakonsko ređenje biti 20. prosinca 1930. pa bi mogla biti zaređena i njih dvojica. Dalje piše: »Na univerzu idemo uvijek u tramvaju. – Sada je ovdje dobro zastudilo. Po čitavi dan slana i mraz ostaju neotopljeni. Zadnja dva dana velika magla. Ne vidi se 20 metara pred sobom. Baš se nijesam nadao da može ovako biti.«

Dalje piše kako ne mogu »hvatati« predavanja, ali to nije ni bitno, jer skripte već postoje, i to pisane strojem, pa se mogu kupiti. Uostalom, profesori citiraju često na francuskom, a oni još ne znaju pisati francuski. Inače su predavanja i ispiti bili na latinskom jeziku. Poteškoće su im s pohađanjem predavanja iz crkvenog prava jer su oba sata subotom pa im se poklapaju s drugim sadržajima.²³ Tako su fra Leonardo i fra Vilim 20. prosinca 1930. bili zaređeni za đakone.²⁴

Upravo su navedene poteškoće s pohađanjem predavanja, kao i sa zdravljem, prisilile dvojicu Hercegovaca da traže premještaj u drugi samostan koji se nalazio u samom Lilleu. Poteškoća je bila u tome što taj samostan nije bio »regularan«, ali pišu da razlozi zdravlja i studija dispenziraju od boravka u takvom samostanu. Takvo su dopuštenje tražili od hercegovačkog provincijala 18. ruj-

¹⁸ Arhiv Provincije: Liber classificationum seminarii theologi in Mostar ab an. 1895. – (katal. I), ff. 52-56.

¹⁹ Dopis generalu Reda od 21. rujna 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 84, f. 470).

²⁰ Dopis od 14. listopada 1930. pisao je fra Mirko Ćosić, a ostali se potpisali (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 49).

²¹ Fra Mirkov dopis od 29. listopada 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 84).

²² Fra Leonardov dopis provincijalu, nedatiran, vjerojatno iz studenoga 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 220).

²³ Fra Leonardov dopis provincijalu od 5. prosinca 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 137).

²⁴ U tu mu je svrhu provincijal 9. prosinca 1930. poslao »litterae dimissoriales« (Arhiv Provincije: SP, sv. 85, f. 258).

na 1931. Pišu: »Mi smo evo navršili treću godinu teologije, a materijal ni do polovice nije dotjeran. Ove godine na Institutu neće nam biti mnogo povoljnije od lanjske. Jedini izlaz jest imati dosta vremena za privatni studij.« A više vremena mogu imati samo ako ne moraju svakodnevno vrijeme gubiti na putovanje tramvajem i kućne poslove kojih nisu oslobođeni u samostanu.²⁵ Želja im se ispunila, o čemu je fra Leonardo 18. prosinca 1931. javio provincijalu. U novi su se samostan premjestili početkom školske godine, što je vjerojatno bilo u studenom. U priličnom su zakašnjenju sa studijem, ali se nadaju da će ga u novim boljim uvjetima ipak završiti na vrijeme. Zdravlje im je bolje. Mole da im provincijal dopusti kako bi blagdane (bilo za Božić, poklade, Uskrs ili Duhove) kroz nekoliko dana proveli u Belgiji. Uvjeravaju da nije velik trošak, a ipak bi nešto mogli vidjeti i upoznati nove krajeve.²⁶

U međuvremenu je fra Leonardo zaređen za svećenika. Bilo je to u Parizu 30. kolovoza 1931.²⁷ I oko toga je bilo poteškoća jer fra Leonardo nije bio navršio kanonsku dob propisanu za svećeničko ređenje pa je provincijal morao tražiti dispencu, a takvu je mogao dati samo Papa. Stoga je provincijal 25. travnja 1931. uputio molbu na latinskom jeziku papi Piju XI. za dispencu od nedostatka dobi za fra Leonarda Rupčića²⁸, a dan ranije i nunciju u Beograd da se zauzme kod Pape za istu dispencu.²⁹ Kasnije se provincijal još u dva navrata obraćao na Apostolsku nuncijaturu u Beogradu u istu svrhu³⁰, a nuncij je tek nakon dva i pol mjeseca javio da je stigla dispensa za fra Leonarda i za fra Dobroslava Šimovića.³¹

Iako su dvojica iz Lillea, fra Leonardo i fra Vilim, u više navrata javljali o poteškoćama u studiranju, ipak je dekanat Teološkog fakulteta još 28. ožujka 1931. izrekao pohvalu njima dvojici i poslao je provincijalu u Mostar.³² To je nagovijestilo da će ipak na vrijeme završiti studij, to jest u predviđene četiri godine od kojih su prve dvije završili u Mostaru, a dvije preostale trebali dovršiti u Lilleu. Tako se i dogodilo pa su fra Leonardo i fra Vilim već sredinom svibnja 1932. mogli javiti da uskoro završa-

Kao bogoslov u Parizu 1931., krajnji desno

vaju studij i da se vraćaju u Provinciju. Predavanja i ispiti završavaju sredinom srpnja pa će onda i oni biti gotovi i doći na određena im dušobrižnička mjesta u Provinciji. Mole provincijala da bi mogli kupiti neke knjige jer sada to mogu učiniti s popustom preko fakulteta.³³ Tako su se fra Leonardo i fra Vilim vratili sredinom srpnja 1932.³⁴ i pošli na svoja odredišta. Fra Leonardo je još u rasporedu osoblja načinjenom na sjednici uprave Provincije 15. travnja imenovan duhovnim pomoćnikom i katehetom na Širokom Brijegu³⁵, a na tome ga mjestu zatječe i sljedeći raspored osoblja, načinjen 20. travnja 1933.³⁶ Jurisdikcijski je ispit, skupa s još šestoricom franjevacasvećenika, položio u Mostaru 5. listopada 1932.³⁷

Filološki studij u Fribourgu, Parizu i Zagrebu (1933. – 1939.)

Ipak je fra Leonardo u Hercegovini ostao samo godinu dana, 1932./33. Bio je predviđen za profesorsku službu, i to u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu, pa je već 1933. poslan na studij. O tome je provincijal obavijestio Župni ured na Širokom Brijegu 25. rujna 1933.³⁸, a 9. listopada tražio obedienciju od generala reda za one koji su bili predviđeni za studij u inozemstvu, među njima i za fra Leonarda. On je određen za Fribourg u Švicarskoj,

²⁵ Dopis pisao fra Vilim, a fra Leonard potpisao (Arhiv Provincije: SP, sv. 88, f. 356).

²⁶ Dopis je pisao fra Leonard 18. prosinca 1931. (Arhiv Provincije: SP, sv. 88, f. 448).

²⁷ Arhiv Provincije: Imenik franjevaca HFP, str. 47., 416.

²⁸ Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 225.

²⁹ Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 226.

³⁰ Provincijalovi dopisi od 12. svibnja i 6. srpnja 1931. (Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 300; sv. 92, f. 10).

³¹ Dopis apostolskog nuncija od 13. srpnja 1931. (Arhiv Provincije: SP, sv. 92, f. 10).

³² Dopis na francuskom (Arhiv Provincije: SP, sv. 90, ff. 13-14).

³³ Dopis od 15. svibnja 1932. pisao fra Vilim, fra Leonardo supotpisao (Arhiv Provincije: SP, sv. 98, ff. 107-108).

³⁴ Tako je Željeznička stanica u Mostaru 28. srpnja 1932. poslala račun za prijevoz prtljage fra Leonarda Rupčića, a prtljaga je došla nakon njega (Arhiv Provincije: SP, sv. 96, ff. 509-514).

³⁵ Arhiv Provincije: SP, sv. 95, f. 428.

³⁶ Arhiv Provincije: SP, sv. 99, ff. 371-375.

³⁷ Svjedodžbu je o tome izdao Biskupski ordinarijat (Arhiv Provincije: SP, sv. 97, f. 235).

³⁸ Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 117.

dakle na francusko govorno područje. Određen je, kao i fra Marko Dragičević, za filološke studije (*studii philologici operam dabunt*), dok su svi ostali: fra Tadija Kožul, fra Gracijan Raspudić, fra Bonicije Rupčić, fra Rufin Šilić, fra Ljubo Čuvalo i fra Stjepan Naletilić određeni za poslijediplomski studij teologije.³⁹ Prije polaska u Švicarsku fra Leonardo je dva tjedna bio na oporavku u Kiseljaku. Imao je zdravstvenih poteškoća sa želucem, ali kako mu je rekao dr. Bilić, koji ga je pregledao u Sarajevu, nije se radilo o nekoj izvanrednoj bolesti, nego o »nervozni stomaka«. Rekao mu je da jede manje mesa, a da »nikako čorbe masne« ne jede. Preporučio mu je Kiseljak »kao nešto što osvježava i odmara«.⁴⁰ Prije odlaska na studij fra Leonardo je odslužio i vojni rok, i to u Mostaru, a trajao je kraće od mjesec dana: 1. – 29. kolovoza 1933. Bio je u bolničkoj četi.⁴¹

Iz razdoblja njegova drugog studija imamo u Arhivu Provincije puno manje podataka nego s prethodnog studija teologije. Tako znamo da je u Fribourgu ostao samo godinu dana (1933./34.) te se otud premjestio u Pariz. Tamo je bio već krajem rujna 1934.⁴² Iz sljedećih godina njegova studija imamo samo pokoju vijest: tako mu je provincijal 6. srpnja 1935. poslao dopuštenje da odmor može provesti u Italiji, a 29. lipnja 1936. da to isto može učiniti u južnoj Francuskoj.⁴³ Na temelju sačuvanih dokumenata teško je ustvrditi je li fra Leonardo i akademsku godinu 1936./37. proveo u Parizu, ali po svemu sudeći već se u jesen 1936. vratio iz Francuske i studij nastavio u Zagrebu. Tako se u proljeće 1937. javlja iz Zagreba⁴⁴, što bi moralo značiti da je već od jeseni 1936. tu jer je teško

zamisliti da je Pariz napustio usred akademske godine.⁴⁵ Držim zapravo da mu studij u Parizu nije baš najbolje išao pa se stoga vratio u Hrvatsku. Poslije će i u Zagrebu imati poteškoća s ispitima.

Krajem srpnja 1937. fra Leonardo se javlja iz Fojnice, gdje se, nedvojbena, opet nalazio zbog svojih želučanih poteškoća. Piše da će se otud vratiti u Zagreb početkom rujna⁴⁶, što bi značilo da je već prije toga bio stalno u Zagrebu. Od jeseni 1937. zacijelo je u Zagrebu. Stanuje u samostanu zagrebačkih franjevac na Kaptolu, a sobu dijeli s fra Rolandom Zlopašom. Ponovno je polagao neki ispit i ovoga je puta završilo dobro, ali još nije siguran

hoće li ipak morati ponovno upisati semestar. Sad nastoji položiti kolokvij iz pedagogije, čime bi mnogo dobio.⁴⁷ Provincijal ga je ovlastio da ga zastupa na sprovodu dr. Antuna Bauera, zagrebačkog nadbiskupa, koji je umro početkom prosinca 1937.⁴⁸ Početkom 1938. također je u Zagrebu na Kaptolu, jer je provincijal preko njega poslao opomenu Marku (fra Ljudevitu) Vegi⁴⁹, koji je kasnije isključen iz

Reda. I u srpnju 1938. je na Kaptolu, a s njim su i fra Rajko Radišić, fra Radoslav Glavaš i fra Tadija Kožul.⁵⁰ Isto je tako u Zagrebu u listopadu iste godine. Javio je provincijalu razočaravajuću vijest da je »polagao ispit i pao na pismenom radu. Hvala Bogu! Vidim i priznajem da nemam pameti, sreće, a prema tome ni uspjeha.« Stavljajući se provincijalu na raspolaganje.⁵¹ Kako vidimo, fra Leonardo je vjerojatno od jeseni 1936., a potpuno sigurno od jeseni 1937. u Zagrebu, na studiju filologije (latinski i francuski jezik) na Filozofskom fakultetu. Stoga je više nego čudno da ga i Tabula od 3. svibnja 1937.

Tijekom studija imao je i zdravstvenih tegoba. Provincija je željela da po završetku može na Širokom Brijegu predavati francuski jezik. On je završio i latinski.

³⁹ Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 154.

⁴⁰ Pismo provincijalu iz Kiseljaka od 14. rujna 1933. (Arhiv Provincije: SP, sv. 102, f. 130).

⁴¹ Arhiv Provincije: Osobnik Ic, f. 51.

⁴² Provincijalov dopis u Pariz od 26. rujna 1934. (Arhiv Provincije: SP, sv. 105, f. 422).

⁴³ Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 396; sv. 115, f. 208.

⁴⁴ Fra Leonard Rupčić i fra Roland Zlopaša javljaju 27. travnja 1937. iz Zagreba o izrečenim misama na odluku Provincije (Arhiv Provincije: SP, sv. 119, ff. 23-25).

⁴⁵ U obrascu Nezavisne Države Hrvatske pod naslovom »Osobnik« fra Leonard je 25. travnja 1944. vlastoručno zapisao da je »filozofiju počeo u Fribourg-u, nastavio u Paris-u, a dovršio u Zagrebu od 1933/34 – 1938/39. Diplomirao 10. II. 1939. Br. diplome 1189 od 18. III. 1939.« (Arhiv Provincije: Osobnik, Ic, f. 51), ali ni tu nažalost nije zapisano koju je akademsku godinu proveo na kojem sveučilištu.

⁴⁶ Fra Leonardov dopis tajniku Provincije od 31. srpnja 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 120, f. 83).

⁴⁷ Dopis provincijalu od 21. listopada 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 121, f. 95).

⁴⁸ Dopis biskupu dr. Alojziju Stepincu od 8. prosinca 1937. i ovlaštenje fra Leonardu da ga zastupa (Arhiv Provincije: SP, sv. 122; dopisi nedostaju, ali za njih znamo iz Urudžbenog zapisnika).

⁴⁹ Provincijalov dopis fra Leonardu od 13. siječnja 1938. i fra Leonardov odgovor od 20. siječnja 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 123, ff. 45, 72-73).

⁵⁰ Usp. račun troškova za navedene studente koje je gvardijan kaptolskog samostana uputio provincijalu u Mostar, 8. srpnja 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 124, f. 296).

⁵¹ Dopis od 12. listopada 1938. (Arhiv Provincije: SP, sv. 125, f. 224).

ne navodi kao studenta u Zagrebu, nego kao profesora, II. prefekta klerika, ispovjednika i propovjednika na Širokom Brijegu, kao i Tabula od 21. travnja 1938. koja ga bilježi kao profesora na istome mjestu.⁵² Takav se nerazmjer između papira i stvarnosti može protumačiti jedino nadom ili željom uprave Provincije da će fra Leonardo završiti studij prije nego se to stvarno zbilo, pa da će već u jesen 1937., odnosno 1938., moći započeti s predavanjima na Širokom Brijegu.

Čini se da je fra Leonardo nakon onoga neuspješnog polaganja neko vrijeme boravio u Hercegovini, jer je zacijelo već bio odslušao sva predavanja, a za ispit se mogao pripremati i u Hercegovini. To zaključujemo na temelju njegova dopisa provincijalu koji je pisao 1. veljače 1939. u Posušju te javlja da polazi u Zagreb na polaganje ispita. Nije siguran kako će proći, ali nastavlja: »Svjestan sam, da sam se spremao što sam mogao više, a jesam li pri tome slijedio najbolji način rada, to ne znam. Ogroman materijal, a profesor jadika, pa tako mora uvijek biti u neizvjesnosti. Pisao sam profesoru. Nije mi po svom običaju odgovarao, a nijesam ni tražio. Sigurno mu neće biti drago, da sam se sad prijavio, jer je njemu uvijek rano i uvijek ponavlja: "Što se žurite!" Eto idem, pa kako god bude. Ako bi bilo dobro meni bi najviše olakšalo, a siguran sam da bi i drugi to rado dočekali.«⁵³ Nekoliko dana kasnije javio je da je položio završni ispit: »Sretan sam da Vam mogu napokon javiti i o uspjehu. Dosta sam Vas nagnjavio s negativnim vijestima. Polagao sam na 3. 7. i 8. ovog mjeseca. Očekujem indeks i mislim se uputiti već u ponedjeljak. Diplomu ću ostaviti za kasnije. Doći ću preko Posušja, jer su mi ondje ostale stvari.«⁵⁴ U Zagrebu je tako diplomirao »1) Francuski jezik i književnost sa starim francuskim« te »2) Latinski jezik i književnost (Romanska grupa – XX.)«, kako je zabilježio u svom Osobniku.⁵⁵ I tako se fra Leonardo konačno skrasio u Hercegovini, nakon okončanja dva studija i gotovo devetogodišnjeg izbjivanja iz Hercegovine (s prekidom 1932./33.). Šest preostalih godina života proveo je u Provinciji, uglavnom na Širokom Brijegu.

Profesor i odgojitelj na Širokom Brijegu i u Veljacima (1939. – 1945.)

Po okončanju studija latinskog i francuskog jezika počinje fra Leonardova profesorsko-odgojiteljska služba u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu. Vjerojatno bi njegovo službovanje ionako završilo na Širokom Brijegu, samo bi potrajalo godinama, dapače desetljećima duže nego se zbilo u stvarnosti: njegov je život prekinut nasilno u veljači 1945., kada je »ubijena« i slavna širokobriješka gimnazija, a većinu profesora, kao i đaka-klerika okrutno umorila »narodnooslobodilačka« vojska.

Na temelju Arhiva Provincije, koji smo do sada obilato koristili, ne ćemo, na žalost, pronaći previše podataka za ovo razdoblje fra Leonardova života. U Arhivu o njemu postoji praznina od čak četiri i pol godine, odno-

sno otkako je u veljači 1939. položio završni ispit na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Spomen mu možemo pronaći jedino u Tabulama (rasporedima osoblja) i u gimnazijskim izvješćima. Prema izvješćima Franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu fra Leonardo je počeo predavati u drugom polugodištu šk. g. 1938./39., kao suplent. Bio je razrednik I. a razredu, a predavao je francuski jezik I. a, II. a, III. i IV. razredu, u svakom odjelu po 3

sata tjedno – ukupno 12 sati tjedno. Latinski u tom polugodištu nije predavao.⁵⁶ U šk. g. 1939./40. predavao je, pak, samo latinski i to I. a i I. b te II. a i II. b po šest sati, dakle ukupno 12 sati tjedno. Bio je razrednik II. a razreda.⁵⁷ Prema Tabuli od 17. travnja 1939. raspoređen je za profesora u širokobriješkoj gimnaziji, a k tome i za I. prefekta vanjskih đaka u konviktu, za vikara rezidencije (konvikta), ispovjednika i propovjednika. Predsjednik rezidencije bio je fra Jerko Mihaljević, a II. prefekt vanjskih đaka fra Krsto Ravlić. Njih trojica nisu, dakle, stanovali u samostanu, nego u konviktu. Na istoj je službi fra Leonardo i prema Tabuli od 17. svibnja 1940. Međutim, prema Tabuli od 29. svibnja 1941. on više nije u konviktu, nego u samostanu i ima službe profesora, ispovjednika i propovjednika. Tako je bilo i prema Tabulama od 8. svibnja 1942. i 3. srpnja 1943. To znači da je od svibnja 1941. bio oslobođen odgojiteljske službe i zadržao samo profesorsku.⁵⁸ Odgojitelj će opet postati krajem 1943.

*Zbog ratnih poteškoća bogoslovi
su iz Mostara premješteni u
Veljake. Fra Leonardo je određen
za njihova odgojitelja.*

⁵² Arhiv Provincije: SP, sv. 119, ff. 51-71; sv. 123, ff. 380-386.

⁵³ Arhiv Provincije: SP, 126, f. 180.

⁵⁴ Dopis provincijalu od 11. veljače 1939. (Arhiv Provincije: SP, sv. 126, f. 535).

⁵⁵ Arhiv Provincije: Osobnik Ic, f. 51.

⁵⁶ Izvješće Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu za šk. g. 1938./39., Mostar, 1939., str. 4. – 5.

⁵⁷ Izvješće Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu za šk. g. 1939./40., Mostar, 1940., str. 4. – 5.

⁵⁸ Arhiv Provincije: Tabule (rasporedi osoblja), priredio fra Ante Tomas.

Naime, provincijal fra Leo Petrović uputio je 9. listopada 1943. dopis ravnateljstvu širokobriješke gimnazije o nekim izmjenama u profesorskom zboru. Tim dopisom je po odredbi uprave Provincije fra Leonardo imenovan, uz dužnosti koje je već obavljao, i drugim prefektom klerika, umjesto fra Rajka Radišića koji je »usljed bolesti dosta oslabio«. Provincijal dodaje kako zna da je fra Leonardo već prezaposlen, »ali je malo klerika, pa će prema tome imati veoma malo posla«. ⁵⁹ Klerici o kojima je ovdje riječ boravili su na Širokom Brijegu i završavali 7. i 8. razred gimnazije. ⁶⁰ Nosili su habit nakon što su po završetku 6. razreda stupili u novicijat te se po završetku godine novicijata s Humca vratili na Široki Brijeg kako bi dovršili školovanje (danas bi to bio 3. i 4. razred gimnazije).

Sljedeće je godine provincijal fra Leo Petrović najavio fra Leonardu premještaj u Veljake. Ipak, taj premještaj u Veljake nije bio dušobrižničke naravi, nego ga je provincijal odredio opet za prefekta klerika, ali ovaj put bogoslova III. i IV. tečaja. Naime, zbog bombardiranja Mostara i teškog stanja u gradu na Neretvi, provincijal je namjeravao premjestiti bogoslove i njihove profesore u mirnija mjesta kako bi mogli nastaviti s predavanjima i polaganjem ispita. Tako su bogoslovi III. i IV. tečaja trebali biti premješteni u Veljake, a s njima i fra Jerko Mihaljević, rektor mostarske Franjevačke bogoslovije. Ipak, čini se da je taj premještaj za fra Leonarda trebao biti samo privremen, to jest »za vrijeme dok ne bude škole na Š. Briegu«, vjerojatno preko ljetnih odmora, ili možda za vrijeme dok je nastava na Širokom Brijegu bila prekinuta zbog ratnih nevolja, a primarno zbog nedostatka hrane. ⁶¹ Provincijal dodaje: »U Vas polažemo veliku nadu, da ćete savjestno i zdušno taj posao preuzeti i voditi naše bogoslove putem savršenstva. U tomu će Vas pomagati milost Božja i suradnja braće u Veljacima. Nije još odlučeno, kada će bogoslovi poći, ali Vi budite za put pripralni, da mognete poći kada budete pozvani.« ⁶² Nije trebalo dugo čekati: samo desetak dana nakon prvoga pisma stiglo je i drugo, veoma kratko, u kojem provincijal obavješćuje fra Leonarda da su bogoslovi na putu za Veljake, pa da se i on uputi na isto odredište. ⁶³ Nije jasno koliko je dugo fra Leonardo obnašao ovu službu, ali vjerojatno ne dulje od početka nove školske godine na Širokom Brijegu. U Veljacima je svakako bio početkom

S profesorima, bogoslovima i novacima u Veljacima 16. svibnja 1944., sjedi krajnje zdesna. Mnogi od njih nisu doživjeli sljedeći svibanj, komunisti su ih pobili.

kolovoza 1944., kada preporučuje molbu veljačkoga župnika fra Julijana Kožula da u Veljacima do daljnega ostane i fra Krešo Jukić, koji župniku pomaže oko pisanja stanja duša. ⁶⁴ Svakako, u posljednjem preostalom pismu koje mu je uputio gore navedeni provincijal, napisanom 13. siječnja 1945., fra Leonardo se oslovljava kao »profesor, Široki Brieg«, što znači da nije u Veljacima nego na Širokom Brijegu. U tom ga dopisu provincijal imenuje prvim prefektom đaka klerika na Širokom Brijegu (istih onih kojima je do ožujka 1944., a vjerojatno i kasnije, bio drugi prefekt). Razlog tom »promaknuću« je narušeno zdravlje dotadašnjeg prvog prefekta fra Tadije Kožula. Njegovo imenovanje nije konačno, nego privremeno rješenje, kako piše i sam provincijal: »Znamo, da i Vi imate razloge i dužnosti, koje Vas sprečavaju i čine teškim preuzimanje prefektske službe. Uza sve to – pro interim – nemamo komu drugomu da predamo naše djake-klerike nego Vama.« ⁶⁵

Nešto više o fra Leonardovu djelovanju na širokobriješkoj gimnaziji nastojao sam doznati iz sačuvanih gimnazijskih spisa, poglavito iz kronike gimnazije i godišnjih izvješća o radu Gimnazije. Fra Leonardo je državno odobrenje za rad u školi dobio 20. svibnja 1939. Rješenje kojim je »postavljen za suplenta privatne franjevačke kl. gimnazije na Š. Briegu« izdalo je Ministarstvo prosvjete u Beogradu pod br. 11727. ⁶⁶ Nije jasno je li možda, barem povremeno, nešto predavao i prije toga odobrenja, dakle od polaganja završnog ispita u veljači 1939. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a možda i prije tog diplom-

⁵⁹ Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 166.

⁶⁰ Usp. Marić, A., »Ispiti zrelosti na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji s pravom javnosti na Širokom Brijegu u vrijeme NDH«, *Hercegovina franciscana*, br. 3 (2007.), str. 227.

⁶¹ Usp. Marić, A., »Ispiti zrelosti«, str. 228. – 230.

⁶² Provincijalov dopis fra Leonardu od 8. ožujka 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 219).

⁶³ Provincijalov dopis od 17. ožujka 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 235).

⁶⁴ Dopis provincijalu od 8. kolovoza 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 143, ff. 450-451).

⁶⁵ Arhiv Provincije: SP, sv. 149, f. 13.

⁶⁶ Arhiv Provincije: Osobnik Ic, f. 52. Usp. Marić, A., »Ispiti zrelosti«, str. 205., 222.

skog ispita, ili je predavati počeo tek u školskoj godini 1939./40. Svakako, u gimnazijskom izvješću za 1938./39. i njegovo se ime nalazi među predavačima: predaje francuski jezik I. a, II. a, III. i IV. razredu te je prefekt u konviktu.⁶⁷ Vjerujem da se to ipak odnosi samo na drugo polugodište 1938./39.

Na temelju godišnjih izvješća Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu vidljivo je da je fra Leonardo predavao upravo one predmete koje je diplomirao. Tako je u šk. g. 1940./41. predavao latinski jezik I. razredu (u dva odjeljenja), tjedno ukupno 10 sati, te II. razredu, tjedno 5 sati, dok je francuski jezik predavao IV. razredu, tjedno 4 sata. Tako je tjedno imao ukupno 19 sati. K tome je bio donadstojnik konvikta za vanjske đake koji su se također, uz sjemeništarce, školovali kod franjevaca (nadstojnik konvikta bio je fra Fabijan Paponja). Te je godine ukupan broj đaka – sjemeništaraca, vanjskih đaka (koji su stanovali u svojim kućama i odatle pohađali gimnaziju) i konviktoraca – bio ogroman: ukupno je bilo upisano čak 425 đaka, a na kraju godine ostalo ih je 412.⁶⁸ Sljedećih godina, očito zbog početka rata i osiromašenja puka, kao i zbog sve veće nesigurnosti, broj se đaka smanjivao: tako ih je u šk. g. 1941./42. bilo 374, u šk. g. 1942./43. 324, a u šk. g. 1943./44. 313.⁶⁹ Fra Leonardo je šk. g. 1943./44. predavao samo latinski jezik: u II. razredu imao je 4 sata tjedno, u IV. razredu (u dva odjela) 6 sati i u V. razredu 5 sati, što znači ukupno 15 sati tjedno. Francuski se jezik u toj školskoj godini uopće nije učio. Nadomjestio ga je njemački.⁷⁰

Fra Leonardov karakter

Nakon propasti komunizma preživjeli su se đaci širokobriješke gimnazije, sada već starci, okupili i iznijeli svoja sjećanja na gimnazijski način života i osobito na svoje pobijene profesore i odgojitelje.⁷¹ Progovorili su tako i o fra Leonardu Rupčiću, koji im je (barem nekima od njih) bio i profesor i razrednik i odgojitelj (prefekt u konviktu). Većina ga se sjeća kao asketskog tipa, povučena u sebe, neki su ga, štoviše, doživljavali kao da je bio bolestan. »Ako se ikome od naših fratara mogla pripisati askeza, onda je to on, jer takvu je sliku pružao: hodao bi k'o na

Đaci su ga veoma cijenili. Bilo ih je stid ako bi ih uhvatio u neznanju.

smrt bolestan, pokretima, jedva tihi hod, a držanje kao da ima grčeve. Čak smo mislili da od nečega pati.« Možda je to držanje i stvarno imalo veze s njegovim želučanim teškoćama o kojima je prethodno bilo riječi? »Hodao je pobožno kao da ide na pričest. Red, rad, sveta poslušnost, to su bili njegovi vrhovni zakoni.« Kolege profesori i đaci zvali su ga zbog njegove poniznosti i uzornosti »ovčicom Božjom«.

Zanimljiva je svakako napomena da je bio »napredan«, »demokrat«, pa tako u odgoju nije primjenjivao tjelesne mjere, kao i ona da je bio »bez političke obojenosti«. Ipak mu to nije pomoglo da ga partizani ne ubiju isto kao i one koji su bili politički »obojeni«.

U ulozi profesora nastojao je naučiti đake gradivo, a ponavljao je i više puta ako je bilo potrebno. »Kao profesor bio je odlučan u tumačenju, čak se činilo malo spor, no tako je znanje lakše sjelo. I ispitivanje nije bilo temperamentno no predmetno i povezano. Svi bi se osjećali neugodno kada našem fra Leonardu ne bi znali. Ako si "progutao" tu jedinicu žurio bi se brže bolje to ispraviti maltene zbog njega.« U nastavi je bio točan, »redovno bi ispitivao a onima koji su slabiji bi zdušno pomagao dok ne nauče. Trudio se oko svakog đaka za što bolji uspjeh.« Konviktorcima je kao odgojitelj ostao u lijepu sjećanju: »Zadatak od nadstojnika konvikta da se što više druži s đacima on je ostvarivao uzorom i redom dnevnim i kućnim navikama, a sve je to postizao nenametljivim uzorom, nježno kao pravi otac.«

Na kraju donosim dva svjedočanstva koja na neki način zaokružuju sliku o fra Leonardu: »Osjećao sam ga kao silno privrženog svome pozivu i svećeničkom i profesorskom. Učio nas je uzorom korektnosti, ljudskosti, poštenju, jer je on takav bio na visini svog zadatka.« Drugo ga određuje između povučeniosti i dobrote: »Nije se smijao, no uvijek je bio dobronamjeran, raspoložen, miran, tih i nenametljiv, neobične dobrote.«⁷²

Posljednji dani i smrt

Kakav je bio za djelatnog života, povučen i šutljiv, takav je bio i u posljednjim danima života, dakle kad su partizani osvojili Široki Brijeg, u veljači 1945.⁷³ Nije se

⁶⁷ Izvješće Franjevačke velike gimnazije na Širokom Brijegu za šk. g. 1938./39., Mostar, 1939., str. 4. – 5.

⁶⁸ Marić, A., »Ispiti zrelosti«, str. 205., 208.

⁶⁹ Marić, A., »Ispiti zrelosti«, str. 213., 219., 225.

⁷⁰ Marić, A., »Ispiti zrelosti«, str. 222.

⁷¹ Izvatke iz njihovih sjećanja donio je J. TOMAŠEVIĆ-KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997.

⁷² Tomašević-Koška, J., *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 114. – 117.

⁷³ Opširnije o borbama za Široki Brijeg gl. J. TOMAŠEVIĆ-KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 163. – 194.

nadalo dobru, ali ipak nitko nije mogao ni slutiti da će se partizani tako okrutno obračunati sa svojim neistomišljenicima i ideološkim protivnicima, da će ih, naime, pobiti po kratkom postupku, bez ikakva suđenja. Odmah po zauzimanju samostana (7. veljače 1945. u 10 sati) u zbornici su sabrali sve fratre, svećenike i klerike, kao i čak i sve druge koji su se tu zatekli, a potom sve one koji su nosili habit odveli u samostansko dvorište, ubili, ubacili u protuzrakoplovno sklonište, polili benzinom te zapalili.⁷⁴

Fra Leonardo se nije nalazio u toj skupini franjevaca koji su ubijeni prvi dan. On se s drugom skupinom fratara i civila sklonio u fratarsku mlinicu i hidrocentralu na rijeci Lištici. Nakon završetka borbi partizani su ih 8. veljače pozvali u samostan. Od fratara su tu bili: fra Andrija Jelčić, gvardijan, fra Bonifacije Majić, profesor u mirovini, fra Radoslav Vukšić, ravnatelj Gimnazije, fra Fabijan Paponja, ravnatelj konvikta za vanjske đake, fra Leonardo Rupčić, profesor, fra Miljenko Ivanković, klerik, te braća laici fra Melhior Prlić i fra Fabijan Kordić. Sve su ih, skupa s tamo pronađenim đacima i civilima, smjestili u fratarsku zbornicu. Potom su civile pustili svojim kućama, čak su poslali u Ljubuški i Trebinje u partizansku vojsku, a svećenike i obučene klerike odveli u nepoznato. Kasnije su, prema svemu sudeći, svi završili život u podbiokovskim vrtacama, u blizini Zagvozda.⁷⁵

Fra Leonardo se, prema kasnijim svjedočanstvima, u tim teškim trenucima pokazao prisebnim s vjerom u Božju providnost. O tome svjedoče preživjeli đaci koji su s njim i s drugima bili u mlinici: »Davao je odrješenje u mlinici, kada se sve činilo izgubljenim, pa i život, makar su tu bili gvardijan i direktori gimnazije i konvikta. Tu je bio tih, kao i uvijek šutio i ni s kim nije komunicirao, bio je samo jako zamišljen. Uvukao se u jedan uvučeni dio zgrade za koji je vjerovao da je nešto sigurniji od granata. Dakako da je prirodno sklanjanje u vrijeme kada je sve bilo neizvjesno« (Ivan Žan Bubalo). »U mlinici bio je stalno naslonjen na lakat, zamišljen, ili je neprestano ispovijedao« (Karlo Kutle). Kad su se sutradan (8. veljače), nakon što je prestala pucnjava, fratri popeli na Široki Brijeg, ne znajući još uvijek što je snašlo one koji su tu bili zatečeni jučer, partizani su ih sproveli u profesorsku zbornicu: »U zbornici nakon prijatnje partizana "da svi predaju oružje, a profesori puške", on je vidjevši kuda sve to ide, ponovno

dao grupno odrješenje svima vjernicima. Doimao se tada još ozbiljnijim« (fra Dobroslav Begić).⁷⁶

Istoga su ih dana (8. veljače) partizani potrpali u kamion i nekamo odvezli sa Širokog Brijega. Posljednji put je fra Leonardo viđen na prolazu kroz Zadvarje: na kamionu punom ljudi kroz škure ga je prepoznao njegov đak Tomo Čizmić.⁷⁷ Što je bilo nakon toga, nitko ne zna sa sigurnošću. Ipak se s najvećom vjerojatnošću može zaključiti da je fra Leonardo svoj život završio s partizanskim nabojem u zatiljak negdje u gudurama u blizini Zagvozda. O tome je kružila priča od početka, još tamo od 1945., ali se uglavnom nitko nije javno smio o tome očitovati, jer su ljudi živjeli u silnom strahu. Svakako, u vrijeme onog daška slobode koja se navijestila početkom 70-ih godina 20. stoljeća, u vrijeme Hrvatskoga proljeća, preživjeli su franjevci već imali pouzdane dojave da su njihova braća pobijena negdje u blizini Zagvozda, a to je bila upravo ona skupina koja je odvedena sa Širokog Brijega 8. veljače – među njima i fra Leonardo Rupčić. S propašću komunizma javili su se svjedoci, a u lipnju 1990. *Glas Koncila* objavio je nekoliko članaka o skupini franjevaca i civila koji su bili okrutno mučeni i nakon toga poubijani u blizini Zagvozda. Štoviše, 29. prosinca 1990. splitsko-makarski nadbiskup Ante Jurić slavio je u Zagvozdu svetu misu za pobijene partizanske žrtve na tome području, a među njima na osobiti način za hercegovačke franjevce. Međutim, rat koji je uslijedio 1991., kao i inercija franjevačke zajednice, učinili su da su i ta sigurna saznanja o mjestu pogubljenja skupine hercegovačkih franjevaca pomalo pala u zaborav. Trebalo je opet

čekati gotovo 15 godina da bi započela stvarna i terenska istraživanja koja bi konačno riješila sudbine osmorice, a možda i više, hercegovačkih franjevaca pred kraj Drugoga svjetskog rata.⁷⁸

Nakon što je Uprava provincije hercegovačkih franjevaca 4. studenoga 2004. osnovala Povjerenstvo za pripremu kauze mučenika, pročelnik Povjerenstva fra Ante Marić pokrenuo je akciju za pronalaženje posmrtnih ostataka navedene skupine franjevaca ubijene u blizini Zagvozda. Potraga je donijela plodove: nakon dojave nekih svjedoka iz Zagvozda započelo je otkopavanje na Đoginoj ledini, gotovo nepristupačnom terenu kod Zagvozda, zapravo u jednoj vrtaci u bespuću u kojoj – za razliku od okolnoga zemljišta – nije bilo nikakva raslinja,

Predosjećajući teške dane, spremao se na njih. Molio je i ispovijedao druge. Ubijen je najvjerojatnije u Zagvozdu.

⁷⁴ Usp. Tomašević-Koška, J., *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 200. – 212.

⁷⁵ Marić, A. (ET AL.), *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Mostar, 2007., str. 96. – 106.

⁷⁶ Tomašević-Koška, J., *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 117.; usp. Marić, A., *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 105.

⁷⁷ Tomašević-Koška, J., *Istina o ubijenoj gimnaziji*, str. 117. – 118.

⁷⁸ Marić, A., *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 107. – 118.

niti su u njoj od 1945. koze htjele pasti travu. Iskapanja na Đoginoj ledini trajala su 14 dana, od 6. do 19. travnja 2005. Iskopani su ostatci 18 kostura i preneseni na DNK analizu na patologiju u KBC Firule u Splitu. Do danas su – u najvećoj mjeri zalaganjem dr. Marije Definis-Gojanović i njezinog stručnog tima – identificirani ostatci trojice franjevaca: fra Melhiora Prlića, brata laika, fra Zdenka Zupca, župnika u Ružićima (1943. – 1945.) i fra Julijana Kožula, župnika u Veljacima (1944. – 1945.). To, pak, znači da su bile netočne vijesti da bi posljednja dvojica bila ubijena negdje u okolici Ljubuškog. Oni su priključeni onoj skupini franjevaca koji su se sklonili u mlinicu i hidrocentralu te 8. veljače 1945. odvedeni sa Širokoga Brijega u nepoznatu pravcu, a sada je jasno: u pravcu Zagvozda te tamo bili pogubljeni.⁷⁹ Među njima zasada nije identificirano i tijelo fra Leonarda Rupčića, ali je nedvojbeno da je jedno od 18 iskopanih tijela na Đoginoj ledini upravo njegovo.

Okrutno ubijanje fratara

Svjedoci koji su se usudili progovoriti tek 1990. ili pak 2004. kazuju o velikoj okrutnosti kojom su partizanski krvnici pogubili skupinu u Zagvozdu, a o tome nedvosmisleno svjedoče i pronađeni ostatci kostura prilikom iskopavanja 2005.: bili su svezani žicom za zapešća i za vrat, kao i međusobno, s drugom žrtvom. Ako se može dati nekakva rekonstrukcija, žrtve su u kamionu prevezene sa Širokog Brijega, a usput su im ubačeni i još neki franjevci u Ljubuškom, s jasnom nakanom da ih se pogubi na tajnu i nepristupačnu mjestu. Tako su, vjerojatno već sutradan, 9. veljače, dovezeni u Zagvozdu, u zaselak Lovrinčice, a potom u jednu kuću na osami, na lokalitet zvan Sudišće. Tu su kuću još 1941. Talijani spalili zbog dojave da je vlasnik bio partizanski doušnik pa je izvana izgledala očuvana, ali unutra nije bilo podova. Zatim su partizani skupinu od 18 zatočenika, među kojima je najviše bilo hercegovačkih franjevaca, vanjskim stubama popeli na prvi kat, a onda ih s vrata pustili ili gurnuli unutra. Kako unutra nije bilo poda, svi su oni propali u podrum, niz liticu visoku 7-8 metara. Ne nadajući se padu, u mraku i međusobno povezani žicom već su se tada morali polomiti, a neki su možda i smrtno stradali. Čuli su se strašni jauci. Uslijedili su pucnji iz vatrenoga oružja, da slučajno tkogod ne bi preživio. Na kraju su sve okončali bombama koje su ubacili u tu izbu tako da je nakon završetka operacije sve uokolo bilo krvavo. Sutradan su ih pokopali u vrtu nedaleko od kuće u kojoj su ih pobili. Međutim, kako je vlasnik kuće Jure Radić i

sam bio partizanski odbornik, on se protiv toga pobunio i tražio da se tijela uklone iz njegova vrta. Tako su prisilili neke domaće ljude da pobijene iskopaju iz zemlje, u kojoj su bili tako plitko ukopani da su nekima još noge virile, te da ih prenesu u drugi vrt kojih stotinu metara udaljen od Radićeve kuće i tu ih pokopaju. Ta se vrtača zove Đogina ledina, gdje su 60 godina kasnije (1945. – 2005.) i iskopane kosti onih koji su nevini pobijeni i tu pokopani. Voda operacije ubijanja bio je, prema pričanju, domaći partizan Marijan Lubina.⁸⁰

O fra Leonardovoj je smrti zabilježio dr. fra Častimir Majić sljedeće: »Njegov život pretočen je u žrtvu koja obvezuje i potiče na razmišljanje. U hladnom mjesecu veljači potekla je i njegova topla krv i izlila se u bespuća dalmatinske ilovače dok se njegovi ubojice raspršiše po tajnim skrovištima, opsjednuti okrutnošću nekontrolirane savjesti.«⁸¹

Tako je fra Leonardo, povučen i tih franjevac, profesor latinskoga i francuskog jezika na čuvenoj širokobriješkoj franjevačkoj klasičnoj gimnaziji, k tome odgojitelj đaka, čovjek koji zacijelo nikome u životu nije učinio nikakva zla, završio na jednome od bezbrojnih stratišta, bez suđenja i krivice, sa skupinom svoje braće franjevaca. Život je izgubio doslovce samo zato što je nosio habit i što je od novih vlastodržaca, ljudi bez ikakva karaktera i ikakvih čudorednih ograda, bio smatran ideološkim protivnikom. Daj, Bože, da makar i njegovi posmrtni ostatci budu identificirani te i on konačno bude pokopan u središnjem žrtvoslovnom mjestu hercegovačkih franjevaca, u bazilici na Širokom Brijegu, kao i trojica gore spomenutih koji su u međuvremenu identificirani. No, bez obzira na identifikaciju, nedvojbeno je da je mučenik »in odium fidei« (iz mržnje na vjeru) i kao takav naš zagovornik na nebu. ✍

⁷⁹ Marić, A., *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 125. – 237.

⁸⁰ Marić, A., *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, str. 107. – 118., 131. – 136.

⁸¹ Majić, Č., *U nebo zagledani*, str. 201.